ZOMERACTIE: Lees nu 1 jaar onbeperkt Plus-artikelen voor slecht €1 per week.

ABONNEREN
slechts 1,00 per week

Het Parool

Plus Achtergrond

Hoogleraar Joep Leerssen waarschuwt voor sluimerend nationalisme in amusementscultuur

‘Downton Abbey ademt het idee van Brits ‘exceptionalisme’, van speciaal zijn. Eén aflevering is zelfs gekopieerd uit een propagandistische oorlogsfilm uit 1942.

Films, series en tv-programma’s zijn cruciale schakels in de voortplanting van nationalisme, stelt Joep Leerssen, die deze week afzwaaide als hoogleraar Europese studies. Hij signaleert de alomtegenwoordigheid van ‘banaal nationalisme’ dat via de amusementscultuur tot ons komt.

Roelf Jan Duin 25 juni 2022, 03:00

Als je er eenmaal op gaat letten, zie je het overal. In de serie *Downton Abbey*, de film over Michiel de Ruyter, de musical *Soldaat van Oranje*, maar ook op het pak melk waar een trotse boerin op klompen een koe aan het melken is tegen een achtergrond van windmolens: het nationalisme zit in de haarvaten van onze cultuur. Het warme, knusse gevoel van de natie wordt ingezet als een ‘apolitieke smaakmaker in de hedendaagse amusementscultuur,' zegt professor Joep Leerssen, hoogleraar Europese studies aan de Universiteit van Amsterdam. En dat is niet zonder gevolgen: "Nationalisme is de krachtigste politieke ideologie van het moment."

Leerssen hield afgelopen week zijn afscheidscollege in de Oude Lutherse Kerk aan het Singel. Na een roemrijke academische loopbaan – hij ontving in 2008 de Spinozapremie – gaat hij met pensioen. 'Verstopt in de popcorn: hoe romantisch nationalisme overleefde in de 21ste eeuw' heet zijn laatste rede, waarin hij de huidige heropleving van het nationalisme verklaart vanuit amusementsmedia.

Volgens Leerssen is de populaire cultuur doordesemd met wat vaak 'banaal nationalisme' wordt genoemd: een Nederlandse vlag in beeld, een alliteratie als 'Heel Holland bakt', hernieuwde aandacht voor de vaderlandse geschiedenis.

"Je kunt die film waarin Frank Lammers Michiel de Ruyter speelt zien als leuk historisch amusement, en ik denk dat de meeste mensen er ook zo naar kijken. Maar er zit ook een speech in van Johan de Witt die zo bol staat van de 'Blut und Boden'-zelfverheerlijking dat je er naar van wordt. Die retoriek lijkt rechtstreeks uit het boekje van Baudet en Wilders te komen."

Een ander voorbeeld: de RTL-show *Ik hou van Holland*, die tussen 2008 en 2016 gepresenteerd werd door Linda de Mol in een decor vol klompen, koeien en molens. Niet alleen valt het programma terug op een belegen VVV-beeld van Nederland –

klompen en molens zijn wel beeldbepalend, maar niet representatief voor dit land –, het appelleert ook aan het 'fijne, vertrouwde gevoel van het eigen volk'. "De makers zullen het vast niet zo bedoeld hebben, maar zo'n programma is niet los te zien van de opkomst van een nieuw nationalisme in Europa, waarvan we een virulente politieke vorm tegenkomen als populistisch chauvinisme – denk aan Brexit, Polen en Hongarije."

Romantisch nationalisme

Leerssen onderzocht gedurende zijn loopbaan alle facetten van het nationaal denken en schreef er vele boeken over, met als magnum opus de door hem samengestelde *Encyclopedia of Romantic Nationalism in Europe*, een tweedelig en meer dan 4 kilo wegend boek waarin hij samen met een kleine 350 auteurs de opkomst van het 'romantisch nationalisme' in kaart brengt. Deze stroming vindt zijn oorsprong in de 19de eeuw, legt Leerssen uit. "Dat was de tijd waarin de natievorming plaatsvond en er veel grote historische romans geschreven werden, met veel aandacht voor trots en heldendom. Nadat daar in de vorige eeuw dictaturen, wereldoorlogen en de Koude Oorlog overheen waren gekomen, ebde dat weg, maar inmiddels is nationalisme weer even sterk aanwezig als in 1913.”

De hoogleraar waarschuwt voor sluimerend nationalisme (‘in camouflage,’ noemt hij het), maar pleit absoluut niet voor verbieden van cultuuruitingen. “Nee zeg, dat zou helemaal fout zijn, als wetenschappers voor gaan schrijven wat wel of niet mag. Maar het is wel de taak van de wetenschap om mensen te leren kijken en ze te helpen bepaalde vormen van retoriek te doorzien. Ik hoop dat mensen in gaan zien wanneer ze historisch gepiepeld worden. En dat ze begrijpen dat de feelgoodfactor van ‘één land, één volk’ niet apolitiek is, dat het een marketingstrategie is voor de natie als ‘merk’.”

Als dit besef eerder was doorgedrongen, was de Brexit voor velen niet als een donderslag bij heldere hemel gekomen, denkt Leerssen. “Britten dachten altijd dat zij niet nationalistisch waren. Dat vonden ze iets voor Duitsers of Hongaren, zij hadden immers een *stiff upper lip*, gevoel voor humor en ironie. Tegelijkertijd zag je een hele zwik aan historische series en Churchillfilms waarin het verlangen van het Groot-Brittannië zoals het ooit was, met zijn *splendid isolation*, de boventoon voerde.”

Humanistische visie

Als meest pregnante voorbeeld haalt Leerssen *Downton Abbey* aan, de serie over het wel en wee rond een Engels landhuis aan het begin van de 20ste eeuw. “De meeste kijkers zullen zich vergapen aan de kostuums en genieten van de spitsvondige dialogen. Maar de auteur van de serie, Julian Fellowes, momenteel namens de conservatieve partij lid van het Hogerhuis en een overtuigd Brexiteer, hamert enorm op Britse waarden. Dat *one-nation conservatism*, een stroming die sterk gelooft in de kracht van de 19de-eeuwse klassenmaatschappij in Engeland, zie je ook terug in de serie.

Bedienden omarmen hun dienstbaarheid, problemen van buitenaf worden altijd opgelost door terug te vallen op Britse tradities. De verhaallijn van één aflevering is zelfs in zijn geheel gekopieerd uit een Britse propagandistische oorlogsfilm uit 1942. *Downton Abbey* ademt het idee van Brits 'exceptionalisme', het idee van speciaal zijn. Dat is iets waar je niet langs moet kijken."

Of er ook voorbeelden zijn van nationaal getinte series of boeken waarin de natiestaat niet verheerlijk wordt? Daar heeft Leerssen er aanzienlijk minder van paraat. "Oh ja, *Borgen*," zegt hij, na even nagedacht te hebben. "En de serie *Heimat* van Edgar Reitz, en *Un village français*. En *Oorlog en vrede* van Tolstoj. Dat is een nationale, patriottische roman die een humanistische visie ademt. Maar het meeste hedendaagse amusement gaat toch voor de makkelijke melodramatische plots. Daar kun je met veel plezier naar kijken, zelf doe ik dat ook af en toe, maar het zou goed zijn als mensen zich realiseren dat het beeld van Nederland dat zij voorgeschoteld krijgen niet neutraal is."

Lees ook

The Gilded Age is de Amerikaanse versie van Downton Abbey: ‘Beide werelden zijn heel verschillend’

Hoogleraar Europese geschiedenis Mathieu Segers: ‘We zijn te lichtzinnig geweest’

Bevalt onze journalistiek u?

Het account waarmee je bent ingelogd (penningmeester@magenta.gs) kent geen actief abonnement.

Al abonnee? Vind het e-mailadres dat aan je abonnement is gekoppeld.

1. Kies uw formule

Digitaal Basis

Digitaal Basis + zaterdag op papier

Onbeperkt toegang tot alle artikelen op parool.nl en in de app

Elke zaterdag de extra dikke weekendkrant op papier thuisbezorgd

MEESTE VOORDEEL

24 maanden	5,20 per 4 weken
12 maanden	6,07 per 4 weken
Altijd opzegbaar	6,95 per 4 weken

Na deze periode heeft u een maandelijks opzegbaar abonnement tegen het dan geldende reguliere tarief. Op dit moment is het reguliere tarief 10,95 per 4 weken.

2. Vul uw IBAN-rekeningnummer in

Automatische incasso

NL91 XXXX 0417 1643 00

Door mijn IBAN-rekeningnummer in te vullen geef ik toestemming voor automatische incasso van 5,20 per 4 weken.

Ik ga akkoord met de actie- en abonnementsvoorwaarden

Start met lezen

Als abonnee van het Parool ontvangt u per mail nieuws, aantrekkelijke aanbiedingen, actualiteiten en productinformatie. U kan dit wijzigen bij uw voorkeuren.

MEER OVER KUNST, CULTUUR EN ENTERTAINMENT

KUNST EN ENTERTAINMENT MASSAMEDIA JOEP LEERSSEN

BREXIT MICHIEL DE RUYTER NEDERLAND BREXITEER

ROELF JAN DUIN

Nieuws

Dit zijn de winnaars van De Beeldmakers 2022

Nieuws

Jaap van Dissel: 'Een nieuwe vaccinatieronde is reëel' Plus

Schietpartij bij homoclub Oslo: twee doden, veertien gewonden

Landelijk voorzitter van Bij1 Jursica Mills stapt op

‘Series en films zijn cruciale schakels in de voortplanting van nationalisme’ Plus

Ajaxcoach Schreuder: ‘Ihattaren is fit en de klasse druipt ervan af’ Plus

VRR: de ideale mix van stoer en elegant, van boers en verfijnd en van uitgaan en uit eten gaan (8,5) Plus

Machteloze krimp Schiphol is de schuld van jaren faalbeleid kabinet Plus

Plus Uit-agenda

Dit zijn onze uittips voor komende week in Amsterdam

Plus Exporecensie

Big Art: spektakel en engagement in groot formaat

Best gelezen

Meer >

1 141 gevallen van apenpokken in Amsterdam

2 Kabinet: Schiphol moet vanwege het geluid fors krimpen

3 Landelijk voorzitter van Bij1 Jursica Mills stapt op

Meer Kunst & Media

Wilt u belangrijke informatie delen met Het Parool?

Tip hier onze journalisten

Algemeen

Contact

Privacystatement

Abonnementsvoorwaarden

Gebruiksvoorwaarden

Cookiebeleid

Cookie-instellingen

Auteursrecht

Service

Klantenservice

Krant niet bezorgd?

Mijn account

Vakantieservice

Adverteren

Losse verkoop

Meer Parool

Abonneren

Nieuwsbrieven

Digitale krant

De Parool Shop

RSS-feeds

Android apps

iOS apps

Facebook

Twitter

Navigeer

Archief

Op alle verhalen van Het Parool rust uiteraard copyright. Wil je tekst overnemen of een video(fragment), foto of illustratie gebruiken, mail dan naar copyright@parool .nl.
© 2022 DPG Media B.V. - alle rechten voorbehouden